

Liturgie oecumenische viering
in de Grote Kerk, Markt Schagen
op 22 januari 2012

Thema: ***Winnen met gevouwen handen***

Voorgangers: ds. Wieteke van der Molen, catechiste Monica Wildeboer,
pastor Eduard Moltzer, diaken Piet Steur,
ds. Catrinus Corporaal, ds. Dries Blokker

Organist: Hans Stehouwer
m.m.v. Raad van Kerken
de cantorij van de Grote Kerk o.l.v. Hanneke Muntjewerf
Annelies Komen, piano

Heringebruikneming van de kerk

Na orgelspel *Toccata et Fuga in d* van Johann Sebastian Bach (1685 - 1750)
zingt een dubbel kwartet *psalm 84: 1 en 2* (Goudimel)

1. *Hoe lieflijk, hoe goed is mij, HEER,
het huis waar Gij uw naam en eer
hebt laten wonen bij de mensen.
Hoe brand ik van verlangen om
te komen in uw heiligdom.
Wat zou mijn hart nog liever wensen
dan dat het juichend U ontmoet
die leven zijt en leven doet.*
2. *Het heil dat uw altaar omgeeft
beschermt en koestert al wat leeft.
De mus, de zwaluw vindt een woning.
Haar jongen zijn in veiligheid.
Mij is een schuilplaats toebereid
in het paleis van U, mijn Koning.
Heil hen die toeven aan uw hof
en steeds zich wijden aan uw lof.*

Bij het 2^e couplet gaan allen staan

Pastores, vertegenwoordiger Raad van Kerken, ambtsdragers, kind, gemeentelid en koster komen onder het zingen van couplet 2 binnen met de liturgische voorwerpen:

- de brandende paaskaars (ouderling),
- de bijbel (voorganger),
- nog niet brandende kaarsen die op de avondmaaltafel neergezet worden (gemeentelid),
- een Avondmaalwijn-kan met water bestemd voor de doopvont (kind),
- het avondmaalsgerei (schaal en bekers) (diaken(en))
- de antependia voor de liturgische tafel (koster)

voorganger

- v** Hoe lieflijk is uw woning,
HEER van de hemelse machten.
- a** **Van verlangen smacht mijn ziel
naar de voorhoven van de HEER.**
- v** Mijn hart en mijn lijf roepen
om de levende God. Ps. 84:1
- a** **Gelukkig wie wonen in uw huis,
gedurig mogen zij U loven.**
- v** Gelukkig wie bij U hun toevlucht zoeken. Ps. 84:5-6a
Steeds krachtiger gaan zij voort
om in Sion voor God te verschijnen. Ps. 84:8
- a** **God, ons schild, zie naar ons om,
sla goedgunstig het oog op uw gezalfde.** Ps. 84:10
- v** Want God, de HEER, is een zon en een schild.
Genade en glorie schenkt de HEER. Ps. 84:12ab
- a** **HEER van de hemelse machten,
gelukkig de mens die op U vertrouwt.** Ps. 84:13

Allen gaan zitten

De paaskaars wordt geplaatst bij de doopvont (of op de gebruikelijke plaats op de kanseltrap)

Voorganger

*De God die heeft gezegd:
'Uit de duisternis zal licht schijnen,'
heeft in ons hart het licht doen schijnen
om ons te verlichten met de kennis van zijn luister,
die afstraalt van het gezicht van Jezus Christus. 2 Kor. 4:6*

Het kind giet het water in de doopvont

Voorganger

*Want door het geloof en in Christus Jezus
bent u allen kinderen van God.
U allen die door de doop één met Christus bent geworden,
hebt u met Christus omkleed. Gal. 3:26-27*

(Intussen begeeft de voorganger zich naar de koperen lezenaar)

De bijbel wordt op de lezenaar gelegd.

Voorganger

*Uw woord is volkomen betrouwbaar,
elk van uw voorschriften rechtvaardig en eeuwig.
Laat mijn mond uw woord bezingen,
want al uw geboden zijn rechtvaardig. Ps. 119:160;172*

(Intussen begeven de voorganger en de dragers zich naar de liturgische tafel)

Het antependium wordt neergelegd

De tafelkaarsen, schaal en bekens voor het avondmaal worden neergezet

De kaarsen worden aangestoken

Voorganger

*Maakt de beker waarvoor wij God loven en danken
ons niet één met het bloed van Christus?
Maakt het brood dat wij breken
ons niet één met het lichaam van Christus? 1Kor. 10:16*

(Intussen scharen de voorganger, alle pastores en ambtsdragers zich achter de liturgische tafel)

Allen gaan staan

v	Onze hulp is in de naam van de Heer,	
a	die hemel en aarde gemaakt heeft,	Ps. 124:8
v	die trouw houdt tot in eeuwigheid	Ps. 146:6
a	en niet laat varen het werk van zijn handen.	Ps. 138:8

Allen zingen vers 6 van Psalm 84

***Want God onze Heer die ons mild
bestraalt als zon, beschermt als schild,
zal in genade ons verhogen.
Zijn hand onthoudt het goede niet
aan wie oprecht Hem hulde biedt
en eerlijk wandelt voor zijn ogen
HEER, die het al in handen houdt,
welzilig die op U vertrouwt.***

Allen gaan zitten

Nu volgt de oecumenische viering.

(Na afkondiging van overlijden gedenken wij zingend 2x 'Niemand leeft voor zichzelf')

The image shows four lines of musical notation in G major (one sharp) and common time. The lyrics are written below the notes. The first line is 'Nie - mand leeft voor zich - zelf'. The second line is 'nie - mand sterft voor zich - zelf.'. The third line is 'Wij le - ven en ster - ven voor God on - ze Heer,'. The fourth line is 'aan Hem be - ho - ren wij toe.'.

ORDE VAN DIENST VOOR DE OECUMENISCHE GEBEDSDIENST

Wij zullen allemaal veranderd worden door de
overwinning van onze Heer Jezus Christus

1 K o r i n t i ë r s 1 5 : 5 1 - 5 8

a=allen; v=voorganger; l=lector

LvdK Liedboek voor de kerken; GvL= Gezangen voor Liturgie, Tt = Tussentijds

Welkom door Adrie Rozing van de Raad van Kerken

I Opening

Openingslied Psalm 122 (Kinderen van Korach) door allen + cantorij

Solo Laten wij gaan naar het huis van de Heer,
Zingend de zangen van opgang !

Cant. Laten wij gaan naar het huis van de Heer,
Zingend de zangen van opgang !

allen

Solo Ik was verheugd toe ze zeiden tot mij:

allen

Solo Nu staat hier onze voet, hier in jouw poort, Jeruzalem !

Cant. Jeruzalem, Jeruzalem,
jij welgebouwde stad, jou groeten wij
jouw muur heeft ons omarmd en zij aan zij gehecht,
aaneengevoegd, als doel de stammen aangezegd !

Solo De stammen trekken hierheen op, een opgang naar de Heer !
Hier buigen zij in dankbaarheid rondom de ene NAAM
Hier staan de zetels van het recht; de zetels van het huis van David.

Cant. Vraag vrede voor Jeruzalem, sjalom, Jeroesjalaim!
Wens welvaart al wie van haar houdt: sjalom, Jeroesjalaim!

allen

Vre-de al - om heer-se bin-nen jouw muur, wel-vaart ver - vul-le jouw wal-len!___

Solo+cant. Omwille van al mijn broeders, al wie mij vergezellen
roep ik jou vrede toe: sjalom Jeroesjalaim!
omwille van het huis van onze God, de Heer,
zoek ik voor jou het goede! Sjalom Jeroesjalaim!

allen

Vre-de van - we-ge het huis van de HEER! Al wie jou mint: het goede___

allen (koor: sjalom, etc.)

Vre-de van - we-ge het huis van de HEER! Vre - de al - om en het goe-de___

Begroeting

- v** De genade van onze Heer Jezus Christus, de liefde van God en de gemeenschap van de heilige Geest zij met u allen.
- a** En met uw geest.

Inleidend woord, *begroeting aanwezigen, korte inleiding op het thema.*

- v** Luister, ik zal u een geheim onthullen! Wij zullen niet allen sterven – maar wel allen veranderd worden.
- a** Wij danken God, die ons de overwinning geeft door Jezus Christus, onze Heer.
- v** In Christus is God de Overwinnaar.
Overwinning vraagt moeite en strijd.
Wanneer ons gebed en onze inspanning gericht zijn op de volle zichtbare eenheid van de kerk, zullen wijzelf worden veranderd en omgevormd naar het beeld van Christus; en dat geldt ook voor de tradities waartoe wij behoren.
Christenen willen zich hier samen voor inzetten, zonder triomfalisme, in eenvoud, als dienst aan God en hun naaste naar het voorbeeld van Jezus Christus.
Dit is de houding die wie wij samen van God willen vragen bij ons streven naar eenheid.

Openingsgebed

- v Almachtige God, door Jezus zegt U tot ons,
dat ieder die de eerste wil zijn,
de laatste moet worden en de dienaar van allen.
Wij komen voor U in de wetenschap
dat U de overwinning hebt behaald door de machteloosheid
van het kruis.
Wij zijn gekomen om te bidden
voor de eenheid van uw kerk.
Leer ons om in eenvoud te aanvaarden
dat deze eenheid een gave is van uw Geest.
Wij vragen dat U ons door deze gave
wilt veranderen en omvormen
en dat U ons meer wilt doen lijken
op uw Zoon Jezus Christus.
- a Amen.

Gebed om ontferming

- v Almachtige God, hoewel Christus ons eenheid schenkt,
zijn wij nog steeds verdeeld.
- a Ontferm U over ons!
- v Wij sluiten ons vaak af bij het horen van het evangelie.
- a Ontferm U over ons!
- v Het lukt ons onvoldoende in onze broeders en zusters U te dienen.
- a Ontferm U over ons! (*Er is een ogenblik stilte*)
- v Moge de almachtige en barmhartige God
zich over ons ontfermen, onze zonden vergeven
en ons geleiden tot het eeuwig leven.
- a Ontferm U over ons!

Gloria Tt 89 'Ere wie ere toekomt', samen met de cantorij refrein: 1^e maal voorzang 2e maal allen

Allen:

E - re wie e - re toe - komt,
lich - ten - de le - ven - de God.

Cantorij: U komt toe alle stem, alle veerkracht en zingen

Allen:

E - re wie e - re toe - komt,
lich - ten - de le - ven - de God.

Cantorij: Die ons verwekt en doet zijn, ons openbaart en herademt,
 één en volstrekt in allen en boven allen uit,
 vader, zoon en geest, bron, water en stroming
 liefdes eerste begin, liefdesweg, liefdesvolharding.

Allen:

E - re wie e - re toe - komt,
 lich - ten - de le - ven - de God.

Cantorij: Gij die doet lichten de zee, lichten aarde en hemel
 stroom uw mensen vol kracht, doe opleven hun ogen

Allen:

lich - ten - de le - ven - de God.

Cantorij: Moge het worden eindelijk, wat Gij gewild hebt van meet af:
 licht dat niet dooft, liefde die blijft.

Allen:

E - re wie e - re toe - komt,
 lich - ten - de le - ven - de God.

Kinderlied 'Voor we gaan'

Voor we gaan, voor we gaan ste - ken wij een kaars - je aan.
 Laat het licht maar stra - len o - ver de ver - ha - len
 en de lied - jes die wij zin - gen, o - ver al - le
 mooi - e din - gen die be - staan.

Kinderen in ons midden

II Dienst van het Woord

Lezing uit de bijbel - Oude Testament, Habakuk 3: 17-19

17 Al zal de vijgenboom niet bloeien,
al zal de wijnstok niets voortbrengen,
al zal de oogst van de olijfboom tegenvallen,
al zal er geen koren op de akkers staan,
al zal er geen schaap meer in de kooien zijn
en geen rund meer binnen de omheining –

18 toch zal ik juichen voor de HEER,
jubelen voor de God die mij redt.

19 God, de HE ER, is mijn kracht,
hij maakt mijn voeten snel als hinden,
hij laat mij over mijn bergen gaan.

Tussenzang Lied van de opstanding (GvL 591, Tt 49)

1. De step-pe zal bloei - en.
De step-pe zal la - chen en jui - chen. —
De rot - sen die staan
van - af de da - gen der schep - ping,
staan vol wa - ter, maar dicht, —
de rot - sen gaan o - pen.
Het wa - ter zal stro - men,
het wa - ter zal tin - te - len, stra - len,
dor - sti - gen ko - men en drin - ken. —
De step-pe zal drin - ken.
De step-pe zal bloei - en.
De step-pe zal la - chen en jui - chen. —

2
De ballingen keren.
Zij keren met blinkende schoven.
Die gingen in rouw
tot aan de einden der aarde,
één voor één, en voorgoed,
die keren in stoeten.
Als beken vol water,
als beken vol toesnellend
water,
schietsend omlaag van de
bergen,
als lachen en juichen.
Die zaaiden in tranen,
die keren met lachen en juichen.

3
De dode zal leven.
De dode zal horen: nu leven.
Ten einde gegaan
en onder stenen bedolven:
dode, dode, sta op,
het licht van de morgen.
Een hand zal ons wenken,
een stem zal ons roepen:
Ik open
hemel en aarde en afgrond
en wij zullen horen
en wij zullen opstaan
en lachen en juichen en leven.

Nieuwe Testament

1 Korintiërs 15: 51-58

51. Ik zal u een geheim onthullen: wij zullen niet allemaal eerst sterven – toch zullen wij allemaal veranderd worden, 52. in een ondeelbaar ogenblik, in een oogwenk, wanneer de bazuin het einde inluidt. Wanneer de bazuin weerklinkt, zullen de doden worden opgewekt met een onvergankelijk lichaam en zullen ook wij veranderen. 53. Want het vergankelijke lichaam moet worden bekleed met het onvergankelijke, het sterfelijke lichaam met het onsterfelijke. 54. En wanneer dit vergankelijke lichaam is bekleed met het onvergankelijke, dit sterfelijke met het onsterfelijke, zal wat geschreven staat in vervulling gaan: ‘De dood is opgeslokt en overwonnen. 55. Dood, waar is je overwinning? Dood, waar is je engel?’ 56. De engel van de dood is de zonde, en de zonde ontleent haar macht aan de wet. 57. Maar laten we God danken, die ons door Jezus Christus, onze Heer, de overwinning geeft. 58. Kortom, geliefde broeders en zusters, wees standvastig en onwankelbaar en zet u altijd volledig in voor het werk van de Heer, in het besef dat door de Heer uw inspanningen nooit tevergeefs zijn.

Zingen “Alleluia” (*Thuma mina*), 3x

Rußland

Hal - le - lu - ja, Hal - le - lu - ja, Hal - le - lu - - ja!

Orthodoxe Liturgie aus Rußland

Evangelien

Johannes 12: 23-26

23 Jezus zei: ‘De tijd is gekomen dat de Mensenzoon tot majesteit wordt verheven. 24 Waarachtig, ik verzeker u: als een graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft het één graankorrel, maar wanneer hij sterft draagt hij veel vrucht. 25 Wie zijn leven liefheeft verliest het, maar wie in deze wereld zijn leven haat, behoudt het voor het eeuwige leven. 26 Wie mij dient moet mij volgen: waar ik ben zal ook mijn dienaar zijn, en wie mij dient zal door de Vader geëerd worden.

Lied *De aarde is vervuld* (GvL 417, LvdK 223)

Afwisselend: 1, 2, 7 allen cantorij 3, 6 vrouwen 4 mannen 5

1. De aar-de is ver-vuld
van goe-der-tie-ren-heid,
van god-de-lijk ge-duld
en god-de-lijk be-leid.

a 2. Gods goedheid is te groot
voor het geluk alleen,
zij gaat in alle nood
door heel het leven heen.

c 3. Zij daalt als vruchtbaar zaad
tot in de groeve af
omdat zij niet verlaat
wie toeven in het graf.

v 4. Omdat zij niet vergeet
wie godverlaten zijn:
de wereld hemelsbreed
zal goede aarde zijn.

m 5. De sterren hemelhoog
zijn door dit zaad bereid
als dienaars tot de oogst
der goedertierenheid.

c 6. Het zaad der goedheid Gods,
het hoge woord, de Heer,
valt in de voor des doods,
valt in de aarde neer.

a 7. Al gij die God bemint
en op zijn goedheid wacht,
de oogst ruist in de wind
als psalmen in de nacht.

Homilie

Orgelspel 'Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ', J.S. Bach

Geloofsbelijdenis (Tt 96) (staande)

1. Wij ge-lo-ven één voor één
en ook sa-men:
de Heer is God en an-ders geen.
A-men, a-men.

2. Wij geloven in de naam
Jezus Christus,
gestorven en weer opgestaan.
Halleluja !

3. Wij geloven dat de Geest
ook nog heden
De wereld en onszelf geneest.
Vrede, vrede.

III Gebeden om eenheid en verandering

- v** Verenigd in Christus die ons de overwinning geeft, bidden wij tot God:
- v** Voor de kerk, het Lichaam van Christus: dat we werkelijk leven vanuit de eenheid die we ontvangen door de heilige Geest. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor de leiders van onze kerken: dat zij trouw zijn aan de eenheid waartoe alle christenen geroepen zijn. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor de volken van de wereld: dat zij in vrede met elkaar leven en gerechtigheid voor allen bevorderen. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor alle mensen: dat wij als goede rentmeesters deze aarde beheren. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor de mensen in onze samenleving: dat wij veranderd worden in zorgzame burens voor elkaar. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- V** Voor wie ziek zijn en lijden: dat zij gesterkt worden door uw genezende aanwezigheid. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor gezinnen en gemeenschappen: dat hun moeiten en vreugden tot vervulling komen in uw liefde. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** Voor wie gaan sterven: dat zij getroost worden door uw aanwezigheid. God onze kracht:
a Verander ons door uw genade.
- v** God, wees in ons midden en geef ons eenheid en vrede.
a Amen

Stil gebed

Het Gebed van de Heer

- v** Toen de leerlingen Jezus vroegen 'Heer, leer ons bidden', antwoordde Hij 'Wanneer jullie bidden, zeg dan:
 - a** Onze Vader die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd,
Uw koninkrijk kome.
Uw wil geschiede, op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden
zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking,
maar verlos ons van de boze.
Want van U is het koninkrijk
en de kracht en de heerlijkheid
in eeuwigheid.
Amen.

Het inleiden en binnenbrengen van de 'oplatki'
Deze worden naar voren gebracht en in het midden op een tafel gezet.

Teken van het delen van de 'oplatki'

In Polen bestaat een bijzondere gewoonte: het delen van een speciale wafel, de 'oplatek', met Kerst, thuis en in de kerk. Iedere aanwezige krijgt een wafel.

Dan deelt men deze door een stuk af te breken van de wafel van een ander en dit te daarna te eten.

Dit is een manier om de beste wensen over te brengen aan elkaar.

Dit delen van de wafel is een uitdrukking van eenheid, liefde en vergeving.

De Poolse opstellers van deze viering nodigen u graag uit

dit ook te doen als een teken van vrede en eenheid, als Vredesbrood.

*(manden met oplatki gaan rond,
onderwijl zingen wij een aantal malen het lied op de volgende pag.)*

- v** De vrede van de Heer zij altijd met u.
- a** En met uw geest.
- v** Geef elkaar een teken van vrede.

(laat uw naaste een stukje afbreken van uw oplatek en deel zo met elkaar)

Lied *Goedheid is sterker dan slechtheid* (Iona-bundel)

Brightly

Goedheid is sterker dan slechtheid, liefde sterker dan haat.
Licht is sterker dan duister, leven sterker dan dood-----.
Hoopvol zijn wij, hoopvol zijn wij
sinds Hij ons lief had.

The musical score is written in G major (one sharp) and 8/8 time. It consists of four staves of music. The first staff begins with the tempo marking 'Brightly'. The lyrics are written below the notes. The second staff has a long dash after 'dood' indicating a continuation. The third and fourth staves include first and second endings for the final phrase.

IV Afsluiting

Collecte en Slotlied Aan U behoort, o Heer der heren (LvdK 479)

Onder het voorspel wordt er gecollecteerd voor de Voedselbank: Kop van Noord. In november 2005 begonnen enkele vrijwilligers met het verstrekken van de eerste 5 voedselpakketten per maand in en rond Anna Paulowna. Het voedsel werd bij elkaar gebracht door mensen uit de kerken. Nu bereiken zij iedere week 100 tot 120 gezinnen met een gratis voedsel-pakket in 7 gemeenten, te weten: Anna Paulowna, Zijpe, Wieringen, Wieringermeer, Schagen, Niedorp en Harenkarspel en werken alle kerken uit Anna Paulowna hieraan mee. Voedselbank "Kop van Noord" is een particulier initiatief dat enerzijds een steun in de rug wil bieden aan mensen die kortere of langere tijd financieel echt niet rond kunnen komen en anderzijds het overschot aan voedsel dat er is, wil gebruiken. De Raad van Kerken beveelt deze collecte van harte bij u aan. *(De kinderen komen terug uit de kindernevendienst)*

1. Aan U be - hoort, o Heer der he - ren,
de aar - de met haar wel en wee,
de stei - le ber - gen, koe - le me - ren,
het vas - te land, de on - zoek - re zee.
Van U ge - tui - gen dag en nacht.
Gij hebt ze heer - lijk voort - ge - bracht.

2
Gij roept het jonge leven wakker,
een tuin bloeit rond het open graf.
Er ruisen halmen op de akker
waar zich het zaad verloren gaf.
En vele korrels vormen saam
een kostbaar brood in uwe naam.

4
Laat dan mijn hart U toebehoren
en laat mij door de wereld gaan
met open ogen, open oren
om al uw tekens te verstaan.
Dan is het aardse leven goed,
omdat de hemel mij begroet.

The musical score is in B-flat major (two flats) and 4/4 time. It features a key signature change from B-flat major to D-flat major (three flats) for the second and fourth staves. The lyrics are written below the notes. The score includes first and second endings for the first and fourth staves.

Gebed van toewijding

- v** We herinneren ons wat de apostel Paulus schrijft in zijn eerste brief aan de Korintiërs (1 Kor. 15,57-58):
Laten we God danken, die ons door Jezus Christus, onze Heer, de overwinning geeft.
Wij prijzen de Heer, die ons tot eenheid leidt! Vader, wij wijden deze week aan het gebed om de verdieping van onze eenheid in Christus. Hij heeft de dood overwonnen en ons geroepen tot een nieuw leven in de Geest.
En daarom bidden wij:
- v** Veranderd door de vrede van de verrezen Heer:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door de dienende Christus:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door geduldig wachten op de Heer:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door Gods standvastige liefde:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door de goede Herder:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door de lijdende Knecht:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Veranderd door de Heer die het kwaad overwon:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!
- v** Verenigd onder de leiding van Christus:
a Zend ons uit, en samen zullen wij gaan!

Zending en zegen

- v** De Heer zij met U!
a En met uw geest.
- v** Zegene u de almachtige en barmhartige God,
Vader, Zoon en heilige Geest.
- a** Amen

Orgelspel: *'Passacaglia in d'* van Dietrich Buxtehude (1637 - 1707)

Na afloop is er gelegenheid om elkaar te spreken en te ontmoeten. Achter in de kerk en de koffieruimte staan koffie en thee voor u klaar. U bent van harte uitgenodigd nog even te blijven.

Een oecumenische groep uit Polen heeft deze liturgie samengesteld die gebaseerd is op wat Poolse christenen hebben meegemaakt in vreugdevolle tijden en in tegenspoed. De geschiedenis van Polen wordt gekenmerkt door een opeenvolging van nederlagen, overwinningen, opdelingen en onderdrukking door buitenlandse machten en vijandige systemen. Het voortdurend worstelen om alle onderdrukking te boven te komen en het verlangen naar vrijheid hebben hun stempel gedrukt op de Poolse geschiedenis.